

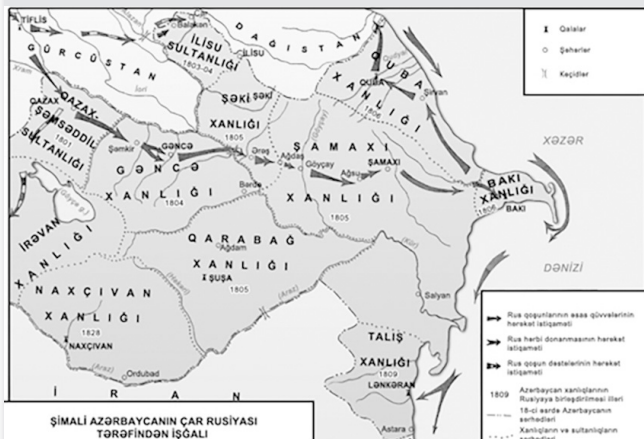
Hökmdarın taleyi...

Qarabağ xanı xəyanətə necə qurban getdi?

Tarix nəticə çıxarmaq üçün ən real faktdır. Azərbaycan tarixində isə həm də acı xəyanətlərə çox rast gəlinir. Son 300 illik tariximizə baxsaq xalqımızın inamından, situasiyadan istifadə edərək bizə qarşı hansı qara planların hazırlandığını və həyata keçirildiyini görmüş olarıq. Təsadüfi deyil ki, Prezident İlham Əliyev öz çıxışlarında hər zaman tarixi reallıqlardan, tarixi xəyanətlərdən misallar gətirir - yanvarın 28-də keçirilən nəqliyyat məsələlərinə həsr olunmuş müşavirədə çıxışında Prezident bir daha bu məqama toxundu: “ Qərbi Zəngəzuru sovet hakimiyyəti bizim əlimizdən 1920-ci ilin noyabrında alıb və Azərbaycan xalqına qarşı cinayət törədib, bu, birinci və sonuncu cinayət deyildi. İkincisi, ondan sonra ardıcılıqla əgər getsək, cinayət dırnaqarası “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti”nin Azərbaycan ərazisində yaradılması idi. Ondan əvvəlki cinayət ermənilərin çar Rusiyası tərəfindən Azərbaycan ərazisinə köçürülməsi idi. Ondan əvvəlki cinayət Qarabağ xanının öldürülməsi idi, hansı ki, zəmanət verilmişdi ki, o, öz rəhbərliyini Qarabağda icra edəcək...”

“Kürəkçay” müqaviləsi...

Dövlət başçısının misal gətirdiyi tarixi fakt XIX əsrin ilk illərinə təsadüfi edir. Həmin dövr-

də Rusiya Cənubi Qafqazda apardığı işğalçılıq siyasətinin nəticəsi olaraq Kartli Kaxetiya çarlığını, Borçalı, Qazax və Şəmsəddil sultanlığını, Car-Balakəni, Gəncə xanlığını işğal etmişdi. Sonradan isə hiyləyə əl atan Rusiyanın Azərbaycana işğal etməsi ilə görüldüyü general Sisianov siyasi manevr etməyə başladı. Öz qanıqənliyi ilə tanınan Sisianov mehriban bir tərzdə müraciət edərək İbrahimxəlil xanın mövqeyini dəqiqləşdirmək fikrinə düşdü. İbrahim xan və onun baş vəziri Molla Pənah Vəqifin İrandan fərqli olaraq Rusiyaya meyilli olması Sisianovun xarici siyasət planına uyğun gəlirdi. 1805-ci ildə 14 mayda Qarabağ xanlığı ilə Rusiya imperiyası arasında “Kürəkçay” müqaviləsi imzalandı. Müqaviləni Rusiya tərəfdən Qafqaz qoşunlarının baş komandanı Si-

sianov imzaladı - “Kürəkçay” müqaviləsi Qarabağın faciəli taleyinin başlanğıcını qoydu. 11 maddədən ibarət “Andlı öhdəlik” adlanan bu müqavilə ilə Qarabağ xanlığı Rusiya himayəsinə qəbul edildi. Bu müqavilənin şərtlərinə görə Qarabağ xanlığı Rus imperiyasının vassalı olur, Rusiya çarına görə digər xarici dövlətlərlə münasibət saxlamaq hüququndan məhrum edilir, çar xəzinəsinə hər il 8 min çervon bac verməyi öhdəsinə götürürdü. Bundan əlavə, Şuşa qalasında və xanlığın ərazisində Rusiya qoşununun yerləşdirilməsi barədə də razılıq verilir. Bunlarla yanaşı, çar qoşunları general-leytenantı rütbəsi verilmiş İbrahimxəlil xan birbaşa çar baş komandanına tabe idi. Eyni zamanda Rusiya hökuməti də xanın və onun varislərinin daxili idarəetmə hüquqlarına toxunmayacağını öhdəsinə götürdü. “Kürəkçay” müqaviləsi 17 ildən sonra, yəni 1822-ci ildən sonra Qarabağ xanlığının çar hökuməti tərəfindən ləğv edilməsi ilə rəsmi qüvvəsini itirmiş oldu.

İbrahimxəlil xanın qətl...

İbrahimxəlil xanın sonrakı taleyi göstərir ki, heç bir müqavilə, heç bir andlı öhdəlik onu düşmənin pəncəsindən xilas etmədi. 1805-ci il iyul ayının 2-də İbrahimxəlil xan ailəsi ilə birlikdə rus zabiti Lisaneviç tərəfindən qətlə yetirildi. Qarabağ salnamələrində İbrahimxəlil xanın öldürülməsinin səbəblərindən biri kimi əvvəlcədən - 1805-ci ildə Peterburqda hazırlanmış plana əsasən öldürülməsi kimi, digəri isə ermənilərin xan haqqında uydurma xəyanət haqqında xəbər verməsi nəticəsində baş verdiyi bildirilir. M.C.Qarabaği yazır ki, “1806-

cı ilin yazında Qızılbaş qoşunu (çar mirzəsi Cavanşir Qarabaği qızılbaş de-

xaincəsinə öldürülməsindən sonra mayor Lisanoviçin hərbi rütbəsinin artırılması göstərir ki, bu plan əvvəlcədən hazır-

vanşir Qarabaği qızılbaş deyərək təqdim olundu) Qarabağ torpağına yenidən hücumə keçməyə başladı. Onların qarşısını almaq üçün Qarabağda mayor Lisanoviçin yerləşdirilməsi başqa qoşun olmadığından və məhsul vaxtı

gəlib çatdığından İbrahim xan Qarabağ elləri ayaq altında qalmasını deyərək qızılbaşlarla xoşluqla rəftar etməyə başladı. Ermənilər bunu mayor Lisanoviçə xəyanət kimi başa saldılar. Buna görə də İbrahimxəlil xan qətlə yetirildi”.

Halbuki, İbrahimxəlil xanın

lanıbmış. Qarabağa isə məhz bundan sonrakı mərhələdə erməni əhalisi yerləşdirilməyə başladı. 19 iyul 1811-ci ildə Rusiya xarici işlər naziri O.P.Kozodavlevə təqdim olunan sənəddə bu məsələ barədə göstərilirdi: “Qarabağ vilayətində əhali 12 min ailə kimi qeydə alınmışdır ki, bunların da 2500-ü erməni ailəsidir (bu erməni adlandırılanların əksəriyyəti xristian albanlar idi), yerdə qalanları məhəmmədi dinli tatarlardır”...

Beləliklə, bu fakt bir daha onu göstərir ki, sözüünə dönmək çıxanlara etibar etmək olmaz...

P.İSMAYILOV